Írta: Elmer István
2017. március 15. szerda, 00:00 - Módosítás: 2017. március 13. hétfő, 20:11

A néprajz a jövő tudománya lehet

Andrásfalvy Bertalan 1931-ben született Sopronban. Az ELTE román–magyar, majd muzeológia–néprajz szakán végzett. Több tudományos intézet munkatársa volt. 1960-ban költözött Pécsre, tavaly (2010-ben) a város díszpolgárává választották. 1990 óta Hosszúhetényben él. Ő szervezte meg a pécsi egyetem néprajz tanszékét. A közéletben is szerepet vállalt a keresztény meggyőződésű tudós. 1990 és 1993 között – az MDF-tagjaként – a művelődési és közoktatási miniszteri tárcát töltötte be. 2005-ben kilépett az MDF-ből, és a Lezsák Sándor által alapított Nemzeti Fórum tagja lett. Rendkívül gazdag tudományos munkássága során a Duna mente népének ártéri gazdálkodásával foglalkozott.

– Professzor úr, a néprajz tudománya képes-e a jelenre vonatkozó megállapításokat tenni, vagy csak a múltba néz?

A néprajz a társadalomtudományok körébe tartozik, nemcsak a múltat, hanem a jelenbéli valóságot is kutatja. Ezt jelzi, hogy a pécsi egyetem intézetének neve: magyar néprajz és kulturális antropológia. Egyik kurzusunk például az új vallási mozgalmakról és szektákról szól, s az intézetben nemrégiben jelentős tanulmány született a mostani gyermekjátékok tanításának módszeréről és eredményeiről. Szeretnék megemlíteni egy tanulmányt, amely múltbéli jelenségről szól, de a jelen számára is tanulságos lehet. Az egyik hallgató a *rikatozás* szokását dolgozta fel. Erdélyben az esküvők alkalmával a zenészek elé állt valaki, s minden második dallamsorra bekiáltott egy szöveget. Ezekben a rigmusokban ki szabadott mondani mindazt, ami különben kimondhatatlan volt. Az örömanya elmondta például – név nélkül, de mindenki tudta, kiről van szó –, egy asszony milyen sokat kínlódott azért, mert a leány szülei nem engedték, hogy a fia udvaroljon neki. S nem sértődött meg senki. Nyomta a lelkét, ki kellett mondania, tehát a rikatozásnak fontos funkciója volt. Ma is szükség lenne ilyen egészséges, természetes szókimondásra. Egy másik példa. A régi társadalomban a férj és a feleség élete közügynek számított. A református eklézsiák jegyzőkönyveiben nemegyszer találkoztam olyan leírással: az emberek bejelentették a papnak, hogy a házastársak nem jól élnek egymással. Erre odaidézték őket az eklézsia elé, hogy valljanak erről. Ezt nevezték az eklézsia megkövetésének. Az 1800-as évekig találunk ilyen jegyzőkönyveket. Utána hiába hívták az érintetteket, már nem mentek az eklézsia elé, az 1900-as évekre odáig jutottak, hogy elkergették azt a papot, aki a többszörösen elváltat nem akarta összeadni.

– Száz év alatt teljesen megváltozott az erkölcs…

Addig közügy volt… de nemcsak nálunk fordultak elő a rikatozáshoz hasonló szokások. *Csari vári* (charivari) néven Európa más tájain is találkozunk ezzel. A közösség tagjai egy bizonyos napon, például húshagyó kedden felkeresték a rosszul élő házaspárt, s eljátszották egy esküvő paródiáját. Valaki fölöltözött papnak, az egyik férfi menyasszonynak, a másik vőlegénynek, s nagyokat nevettek közben. Arról szólt a játék: vigyázzatok, mi tudjuk, hogy rosszul éltek, s nincs ez így jól! A közösség bizonyos mértékig fékezi az embert, ugyanakkor támaszt nyújt számára.

– Téved tehát, aki a néprajzot, a kulturális antropológiát a múzeum falai között képzeli el?

A néprajzot nyugodtan nevezhetjük a jövő tudományának is. A kultúrát kutatja, a kultúra pedig a szükségletek kielégítésére irányuló eszközök és módszerek összessége. A néphagyomány az a tapasztalat, amely e szükségletek kielégítésére több száz év alatt felhalmozódott. Húszhuszonöt éve élénk vita folyt az európai etnológusok körében a hagyomány fogalmáról. *Max Webert* idézték: a modern kor akkor kezdődött, amikor az emberek racionális úton elégítették ki minden szükségletüket. Ennek a maximális racionalizmusnak a jelszavával és ürügyén tulajdonképpen kiirtották a néphagyomány módszereit, amelyek több száz éven át beváltak. A XXI. században döbbenünk rá arra, hogy vannak olyan szükségletek, amelyek alapvetően befolyásolják az életünket – de elvesztettük, s már aligha lehet visszaállítani őket. Amikor fiaim megszülettek, a maximális racionalizmus jegyében az anyák háromóránként szoptathatták őket, utána elkülönítették az újszülötteket a kórházakban, mondván, a gyereknek szopni, majd pihennie kell, az anyának meg szoptatnia és pihennie. Ma az újdonság erejével adják elő, hogy szülés után a gyereket nem veszik el az anyjától; akkor szopik, amikor akar. A túlzottan racionálisból vissza kell térni az emberi természet hagyományban megfogalmazódó egészségesebb működéséhez. A néphagyomány az anya és gyermeke közötti szoros, testi közelséget, különösen a szülés utáni időben, szigorú szokásokkal biztosította és tette lehetővé. Tudományosan igazolt, hogy a három-négy hónapos gyerek azért produkálja a betegség szimptómáit, mert a szervezet tudja, ha beteg, az anya otthon marad, de ha egészséges, beviszik őt a bölcsődébe. Ezekből a példákból is láthatjuk, hogy a néprajz miért lehet a jövő tudománya.

– Ma már szinte folyamatosan korunk emberének talajvesztéséről beszélnek. A hagyományos közösségek fölbomlottak, de alapjában mi veszett el az emberek életéből?

Három nagy kapcsolatrendszerről beszélhetünk. Az ember és ember közötti viszony a házasságon, a családon, a kisközösségen, a faluközösségen át egész a nemzetig vezet. Ha

ezek közül bármelyik hiányzik, már bekövetkezik a baj. Nemrégiben olvastam egy tanulmányt, amely az Egyesült Államokban élő japánok életét vizsgálta. A bevándorlók között voltak, akik mindenáron amerikaiak akartak lenni: úgy öltöztek, kizárólag az új nyelven beszéltek, amerikai szokásokat utánoztak, amerikai nőt vettek feleségül, még az arcukat is átoperáltatták, hogy a szemük ne legyen ferde vágású. A másik csoport ragaszkodott japán múltjához, nyelvéhez és hagyományaihoz. A két különböző magatartású csoport közt az volt a fő különbség, hogy a hagyományokhoz ragaszkodók átlag öt-tíz évvel tovább éltek, bár hagyományaik követése nem kis áldozatokat is követelt.

– Az ember és a természet közti kapcsolat felbomlása miatt már-már apokaliptikus jóslatokról olvashatunk.

Az újabb ökológiai szakirodalomban egyre gyakrabban fordul elő a *biofília* kifejezés, amely az ember és a természet kapcsolatát jelenti. Ott, ahol az ember és a természet között megszakad a kapcsolat, az egész társadalom biztonsága veszélybe kerül. Az ember olyan emlősállat – mondják –, amelynek folyamatos inspirációra van szüksége a természet szépségéből. Ezért nyaralunk a Balatonnál, ezért kirándulunk, ezért tartunk az ablakban virágot. Mindez nemcsak esztétikai igényként jelentkezik, hanem úgy vetődik fel a kérdés: használhatom-e mindezt, kimehetek- e a természetbe?
Kiss Géza
, az Ormánság kutatója írja, az egykézés akkor kezdődött, amikor a Dráva menti embereket elzárták a természettől. Addig a közös területeken legeltettek, méhészkedtek, kertészkedtek, állatokat tartottak; a nagybirtokkal elvették ezt tőlük, csak egy kis földjük maradt. Megszakadt addigi kapcsolatuk a természettel. A falu végén már az uradalmi terület kezdődött, ahová nem léphettek be.

– S a jelenkori „egykézés”, másként születésszabályozás?

Az 1800-as évek elején Európa lakosságának mintegy harminc százaléka lakott városban. Ma az emberek több mint hatvan százaléka városlakó, miközben Európa lakossága rohamosan fogy. Mert a természettel és az emberi közösségekkel is megszakadt a kapcsolat.

– A harmadik kapcsolatrendszer nyilván az ember és az Isten viszonya.

Ebben összegezhető a korábbi kettő, ez a legfontosabb. Az utolsó ítéletkor hangzik el: *„Amikor ruhátlan voltam, fölruháztatok, amikor éheztem, enni adtatok.”*
A kérdés erre:
„Mikor láttunk mezítelenül, mikor láttunk éhesen?”
Majd érkezik a figyelmeztetés:
„Amit a legkisebbnek tettetek közületek, nekem tettétek.”
Életünk a jövőre, a teljességre nyitott, s a hagyományok és ezen jövő, ezen teljesség között kell megtalálnunk a folytonosságot.

Forrás: Új Ember Hetilap 2011. december 11. http://ujember.hu/a-neprajz-a-jovo-tudomanya-lehet/